CAP A UNA BIBLIOGRAFIA MUSICAL DE MÀRIUS TORRES

Àngel Lluís Ferrando Morales

Centre Instructiu Musical Apolo d'Alcoi

El projecte editorial d'unes obres completes és sempre un motiu renovat d'alegria per als estudiosos i les persones interessades en un determinat autor. Si, a més, la proposta inclou aspectes que aporten novetats significatives i la digitalització de tota la documentació dispersa encara a hores d'ara, abordar-la es transforma en una empresa suggeridora i apassionant. I si, més que més, l'autor de qui parlem és un poeta l'obra del qual presenta una bellesa i sensibilitat extraordinàries, el valor afegit no deixa espai al dubte. El projecte que ens disposem a presentar n'és un d'aquests: l'edició de l'obra completa del malaurat poeta lleidatà Màrius Torres (1910-1942), coordinat per la Càtedra Màrius Torres d'estudis sobre patrimoni literari català de la Universitat de Lleida (2012). Sense entrar en majors detalls del projecte —la qual cosa, per altra banda, no em correspon a mi—, una d'aquestes novetats afegides a l'edició del corpus literari és l'anàlisi del material musical, producte de la relació dual que Torres va establir amb la mateixa música, com a poeta i com a músic.⁹³

Fins al moment, com veurem tot seguit, en els diferents estudis realitzats sobre l'obra poètica de Torres la influència de la música és un tema reeixit en nombroses ocasions, però generalment des d'una perspectiva filològica. Com tots sabem, els estudis interdisciplinaris no són una realitat quotidiana en l'activitat acadèmica. La manca d'aquesta vessant musicològica dins d'aquestes aproximacions, lamentablement, no sols ens mostra una visió parcial i incompleta, sinó que a més no permet aprofundir-ne en conceptes de l'àmbit estrictament musical o en la tipologia de músic pràctic que presenta el poeta, impossible d'obviar en el lèxic, la forma o els elements constitutius de molts dels seus poemes. De la mateixa manera, les obres musicals de caire simfònic que ha inspirat la

⁹³ Vull agrair als coordinadors de l'edició, Margarida Prats i Joan Ramon Veny —molt especialment al darrer—, la confiança dipositada en la meua persona per a estar a cura dels aspectes musicals d'aquest projecte.

poesia de Torres —deixant de banda les aportacions de la *Nova Cançó* i algun cantautor contemporani— no han estat motiu d'atenció, com tampoc ningú se n'ha ocupat seriosament dels manuscrits musicals de l'autor que, salvant alguna excepció, resten gairebé inèdits.

Aquest tast que proposem, amb l'objectiu d'establir una bibliografia musical del poeta lleidatà, s'estructura en tres seccions, diferenciades i complementàries alhora: la inevitable mirada biogràfica en aquests casos, la visió renovada dels estudis sobre la poesia *musical* de Torres a partir de la descripció breu de la bibliografia específica i, finalment, les aportacions originals que els nous materials i la visió musicològica esmentada permeten. En altres paraules, una mena d'estat de la qüestió —essencial i necessària— al voltant d'aquest aspecte concret de la poesia de Màrius Torres.

1. EL POETA

Tot i que la fortuna editorial del nostre protagonista és significativa, la presència de l'escriptor lleidatà en la bibliografia general de referència (FUSTER: 1971; BOU: 2000; BROCH: 2008; BOU: 2009), sense oblidar l'omnipresent *Història de la Literatura Catalana* de Riquer, Comas i Molas, és més aviat minsa. Trobem referències o valoracions generalistes en molts dels casos i, alhora, merament descriptives de la seua obra i la seua vida, marcada per la malaltia i la reclusió obligada al Sanatori de Puig d'Olena (Sant Quirze de Safaja) des del 1935 fins a la seua mort. No obstant això, com aportacions necessàries per al nostre objectiu, hem de remarcar alguns detalls concrets d'aquesta presència bibliogràfica. Cal acostar-se, ni que siga de forma epidèrmica, a la persona i les seues circumstàncies per a trobar el poeta.

Pocs anys després de la mort de Torres, Joan Fuster (1956, 173-175) publica la primera aproximació, certament laudatòria, per a una producció curta i truncada prematurament, en la qual destaca, entre d'altres coses, que la seua poesia és «filla d'una experiència musical decidida». És tracta d'una impressió lúcida, com gairebé sempre en el de Sueca, però necessitada d'una perspectiva major pel poc temps transcorregut. Amb una mica més d'espai i visió històrica, Bou (2000) estableix una relació rellevant entre Carles Riba i Torres (2000, 734) —d'una

influència clara en la producció del lleidatà—, corroborada àmpliament per la correspondència mútua. Algunes idees expressades en les seues cartes a Riba apunten en aquesta direcció: «Si volgués resumir què m'han portat aquests quatre anys darrers, us diria que, d'una banda, l'afermament en la meua vocació, la consciència que jo sóc essencialment aquesta cosa absurda: un poeta líric» (MOLAS: 1987, 329-330). Igualment fa referència a la influència de les lectures del poeta a Sant Quirze de Safaja, obres d'un bon grapat de poetes, que amb les més conegudes de Verlaine o Baudelaire, van voler establir un lloc de privilegi per a la musicalitat dins la seua producció. La fascinació per Itàlia i França, iniciada en el viatge de final de carrera amb altres companys de medicina, queda palesa en el mateix text (BOU: 2000, 734). Enric Bou va ser també l'encarregat de Màrius Torres dins la poesia del segle XX en la *Història de la Literatura Catalana* i, en aquest sentit, incideix en qüestions semblants, tot i que per l'extensió i les característiques del treball, n'afegirà d'altres, com ara la sensació de cansament, la profunda reflexió i el sentiment d'impotència —el rebuig, al cap i a la fi— vers una ciència, la medicina, que finalment no el va poder salvaguardar d'una mort fora de temps. Potser aquesta és la raó d'un apropament a formes d'espiritualisme que es veuen reflectides en la seua obra poètica i potser, fins i tot, fan més forta la seua vocació en els moments de reclusió forçosa. La condició d'home malalt, sense esperança, el va convertir en un ésser humà tímid en la vida i també en la poesia.

De les lectures del sanatori, Bou concreta autors com ara Shelley, Heine, Riba o Maragall, i afirma contundentment que «es dibuixa així l'interès per uns poetes que ajuden a entendre l'interès per la música al llarg de la seva poesia; en aquesta mateixa direcció es poden considerar els intents de musicar poemes de Verlaine o dels trobadors» (MOLAS: 1978, 330). També se'n fa ressò de la tradició simbolista i en el cas concret de la música afirma que «Torres emprarà la seva afecció per la música, i el seu coneixement profund d'aquesta, per tal d'introduir un dels *topoi* més reconeguts dels Simbolisme, aquí emprat com a correlat objectiu de la seva recerca» (MOLAS: 1978, 331).

Amb l'ajut d'aquestes aproximacions bibliogràfiques, podem extreure algunes dades que ens permeten situar el nostre protagonista en el

seu context social i cultural. Nascut a Lleida l'any 1910, el 1926 inicia els estudis de medicina a Barcelona, i es doctora a Madrid en 1933. Exerceix la medicina com a internista d'«adults i infants» a Lleida, al cèntric carrer de la Paeria, número 10 (foto 1).⁹⁴ Poc després inicia la seua col·laboració periodística amb els articles i les crítiques musicals apareguts en *La Jornada* (1934-1935). Dos anys més tard, la tuberculosi fa la seua aparició amb el consegüent ingrés en el sanatori de Puig d'Olena per un llarg període de set anys. Allí coneix una altra malalta, Mercè Figueras, a qui dedica moltes de les seues creacions i, molt especialment, el conegut cicle de les *Cançons a Mahalta*. Durant la guerra civil col·labora igualment amb la premsa mitjançant els seus articles en *L'Ideal* (1936-1937), periòdic de tendència republicana. Així mateix, manté una abundant correspondència amb Carles Riba i Joan Sales, i també amb la seua família (en procés de publicació).⁹⁵

Foto 1: targeta professional de Màrius Torres
(Espai Màrius Torres, Biblioteca Pública de Lleida)

⁹⁴ Vull agrair també l'amabilitat del personal de l'Espai Màrius Torres de la Biblioteca Pública de Lleida, així com també l'atenció i la generositat extraordinàries de la cap de la Biblioteca de Lletres de la Universitat de Lleida, la senyora Rosa Maria Rosó.

⁹⁵ La pràctica totalitat d'aquest fons documental es pot consultar a través de la Biblioteca Virtual Màrius Torres [<http://fonsespecials.sbd.udl.cat/marius/>].

El 1935 apareix el seu primer recull *Invençions* i l'obra teatral *Una fantasma com n'hi ha poques*, que va presentar al Premi Ignasi Iglesias. Seguiran les poesies, íntegrament escrites al sanatori, que evidencien el període tràgic que li va tocar viure, alhora que reflecteixen el drama personal i el col·lectiu de la societat del moment. La seua poètica post-simbolista, amb clares influències de Verlaine o de Baudelaire, es veu complementada amb poemes reflexius i de síntesi com els tanka (APARICIO: 1998; ALEGRET: 2003). Els temes de la seua poesia, àmpliament recurrents al llarg de la seua creació són la natura, la mort, l'amor, el pas del temps, la religiositat i, per damunt de tot, impregnant la pràctica totalitat de la seua producció, la música. Els anys 40, els dos darrers de la seua existència, esdevenen un punt de referència de l'exili exterior i interior. No va publicar res en vida: el seu primer recull de poemes s'edità a Mèxic de la mà de Joan Sales (1947), editor també anys després d'una selecció —amb algunes supressions i canvis significatius— de les seues cartes dirigides al poeta amb el nom de *Cartes a Màrius Torres* (1976). Des d'aquella primera publicació mexicana de 1947, la producció de Torres ha anat incorporant noves poesies, contes i cartes inèdites al cànon establert —els 96 poemes de l'edició de Coyoacan—, sempre a cura de Sales i en mans de l'editorial Ariel des de la tercera edició (1953). Per a l'estudi del poeta, són significatives les aproximacions de caire bibliogràfic que acompanyen aquestes edicions, com ara el prefaci de Carles Cardó des de la segona (1950) o el celebrat pròleg de Pere Gimferrer (1981, 9-24), present des de la cinquena de les edicions de l'antologia poètica (1977). Aquest darrer text esdevindrà el de referència per a edicions posteriors, amb novetats, però, pel que fa a la distribució i la concepció del corpus poètic a cura de Margarida Prats (1993), responsable de la que és, a hores d'ara, la més completa i sistematitzada de les edicions de la poesia de l'autor lleidatà (2010). Finalment, el 2012, la Càtedra Màrius Torres de la Universitat de Lleida planteja el projecte d'edició de l'obra completa del poeta, actualment en procés de preparació.

A més de l'estudi inicial de Cardó —al qual podem afegir, pel que respecta a la forma, la *Notícia biogràfica* de Sales per a la tercera edició augmentada amb 30 poemes inèdits de 1953— entre les primeres aproximacions biogràfiques al poeta trobem la de Mercè Boixareu (1968)

i la de Josep Vallverdú (1980). Dos revistes de l'àmbit lleidatà, *Quaderns de Ponent* (BOIXEREU *et al.*: 1983) i *Urc* (ANGLADA *et al.*: 1993), han publicat dos monogràfics amb motiu de l'aniversari de la mort del poeta. Aquesta darrera publicació va presentar també un estudi col·lectiu arran de la donació del llegat, per part de la família, a la Universitat de Lleida (BALLART *et al.*: 2002). També hi trobem altres volums col·lectius d'homenatge (ALBESA *et al.*: 1993). Menció a banda mereix la constant atenció que li ha dispensat des de fa molts anys la ja esmentada Margarida Prats, fonamental curadora de la seua poesia en l'actualitat, però que també se n'ha ocupat reiteradament de la seua vessant humana (PRATS: 1986, 1992, 2008). Dins dels estudis específics, trobem una monografia (desglossada també en altres articles posteriors) que estudia l'aspecte lingüístic de la metàfora en la seua obra (BADIA: 1983, 1994-1995), alguns treballs que tracten els temes fonamentals de la seua poesia (PÀMIES: 1982, 1993) i estudis concrets de poemes, relatius a la recepció (MANENT: 1993; PRATS: 1993), les relacions i les influències.

La presència del nostre protagonista en la publicació *Panorama crític de la literatura catalana* (2009), un intent bastant notable de compilació enciclopèdica, és, no obstant això, minsa igualment. Enric Bou, coordinador de bell nou de la secció on apareix la referència al nostre escriptor, es limita aquesta vegada, poc més o menys, a la reproducció parcial del pròleg de Gimferrer (BOU: 2009, 155-157). Tot i això, en la introducció del capítol reflexiona breument al voltant del caràcter condicionant de la Guerra Civil i la posterior postguerra en la recepció de Torres, i valora positivament, en aquest sentit, el perfil invitori del text de Gimferrer. Fins i tot, afirma que «malgrat la brevetat d'obra i vida, [Torres] ha estat considerat un dels millors poetes lírics del segle XX, sobretot per l'habilitat amb què associa la seva malaltia al destí del país en moments tràgics» (BOU: 2009, 111). Igualment fa un resum de les edicions —sis fins al moment de la publicació— i d'alguns treballs referencials en la que és la darrera aproximació a Torres de caràcter general, a la qual s'hi han de sumar els recents treballs de Prats i la publicació de les actes del *I Simposi Màrius Torres* (2011), celebrat a Lleida el 2010.

2. LA MÚSICA EN LA POESIA DE TORRES

Com assenyala Joan M. Pujals (1993: 191), entre d'altres estudiosos preocupats per aquesta relació, «és prou sabut que el poeta Màrius Torres, a més de ser metge, era un bon coneixedor de la música». Malalt com estava i tot, el nostre poeta passava moltes hores davant del piano al sanatori on residia i al Mas Blanc, prop del sanatori, durant els darrers mesos. Aquesta relació estretíssima, amb aquest coneixement, estudi i pràctica de la música, va quedar ben palesa en els primers treballs de Mercè Boixareu. L'autora, que va dedicar moltes de les seues energies a l'estudi de Torres, no dubta a afirmar que «la música, la més espiritual de totes les arts, és part essencial, com a fons i com a tema, de l'obra poètica de Màrius Torres» en la publicació fruit de la seua tesi doctoral (BOIXAREU: 1968, 102). Era la primera vegada que, dins d'un treball acadèmic monogràfic, s'afirmava tan rotundament aquesta vinculació esbossada el 1956 per Fuster. L'apartat IV del llibre de Boixareu, situa al lector dins d'aquest àmbit i estudia aspectes com ara l'ambientació musical, els efectes de la música o la música com a element comparatiu. Tot i que l'autora qualifica el seu treball com un text escrit «amb més amor que saviesa» (1993, 8), l'aportació de Boixareu té, si més no, el mèrit de constituir una de les primeres aproximacions al poeta, de qüestionar alguns aspectes de les polèmiques notes biogràfiques de Sales, de presentar nous poemes inèdits i d'aportar, finalment, la descripció i l'anàlisi —tot i que superficial pel que fa a aspectes musicals— d'algunes de les partitures atribuïdes a Torres que es conserven: una mena d'il·lustracions musicals per a acompanyar poesies del simbolista francès Paul Verlaine o dels trobadors occitans Jaufré Rudel i Pèire Cardinal (BOIXAREU: 1968, 257-266). Aquesta anàlisi aporta, a més, una reproducció d'aquestes composicions musicals, no publicades fins a aquell moment.

En complir-se els quaranta anys de la mort del poeta a Puig d'Olena, l'any 1982, Jordi Pàmies presentà un interessant treball al voltant dels temes fonamentals en la poesia de Torres, limitant-se, però, als 96 canònics de la primera edició mexicana. Publicat en la revista *Reduccions* la primavera del 1982, la música, com no podia ser d'altra manera, és present des de les primeres línies de l'article. L'autor fa

referència als efectes beneficiosos, estètics i reconfortants per a l'esperit del poeta, després d'assenyalar amb contundència que «Màrius Torres fou un gran enamorat de la música. Si llegim amb atenció la seva obra, conclourem que la música li serví de consol, en els monòtons dies del sanatori; i trobà en ella, sens dubte, el plaer estètic més pur. No és estrany, doncs, que les referències a la música siguin molt freqüents» (PÀMIES: 1982, 71). A més dels efectes meravellosos que Torres li atribueix a la música, Pàmies en parla del seu impuls espiritualitzador o de la menció a compositors i instruments musicals en les creacions poètiques (1982, 72).

Foto 2: piano de Màrius Torres
(Espai Màrius Torres, Biblioteca Pública de Lleida)

Sols tres anys després veuen la llum dos treballs que estudien poemes concrets: «Lorelei» (BORRELL: 1985) i «Que sigui la meua ànima la corda d'un llaüt» (BADIA: 1985). Tots dos presenten lèxic musical i referències directes a la música. Encara que amb alguns lleugers retocs, es tracta d'aportacions anteriors —de 1979 i de 1983, respectivament— ara

novament revisades. El treball de Josep Borrell proposa un recorregut pel poema i s'articula en tres seccions ben diferenciades, la tercera de les quals (Borrell els anomena apartats o «moments») és la que més clarament es relaciona amb l'univers musical torresian. Montserrat Badia fa, per la seua banda, una anàlisi de l'ús de les comparacions i les metàfores que en fa Torres en el poema «Que sigui la meua ànima la corda d'un llaüt», amb una vinculació determinant amb l'art musical des del seu primer vers. Es tracta d'un extens treball, part de la seua publicació anterior *Estudi lingüístic de la metàfora en Màrius Torres* (1983). La mateixa autora presenta, poc després, un altre article (BADIA: 1987) que comparteix origen i que, en certa manera, complementa l'anterior. Les diferents manifestacions musicals, novament, són ben presents al llarg de l'estudi específic d'alguns dels poemes.

L'any 1992 constitueix una altra fita per al record col·lectiu del poeta. En ocasió del cinquantè aniversari de la mort de Torres, Jordi Pàmies i Margarida Prats tornen a ser noms que trobem íntimament lligats al nostre protagonista. El primer dels dos se n'ocupa varies vegades dels vincles musicals dins la seua poesia. En la primera d'aquestes aportacions ens assabenta, tot seguint idees i opinions expressades per Gimferrer o Molas, de la seua fascinació pels símbols i la música (PÀMIES: 1992b, 26). En la segona s'acosta a Torres mitjançant la dedicatòria d'un poema propi (PÀMIES, 1992a, 11). Margarida Prats per la seua banda, reflexiona al voltant de la influència de les lectures, també musicals, en la confecció d'un text retrobat de 1937, publicat per Sales el 1953, i que reflecteix l'ambient bèl·lic del moment. Escrit en els catorze mesos d'estada al Sanatori de Puig d'Olena, Torres esdevé un testimoni assetjat i anguniat per una situació que l'afecta profundament, i que es materialitza en aspectes com ara l'exposició a la mort del seu germà Víctor, la inutilitat a què el té sotmès la pròpia malaltia i, finalment, la fortuna que correrien la seua família i els seus ideals nacionalistes i republicans. Una d'aquestes lectures, la biografia de Beethoven escrita per Romain Rolland, va ser l'origen del lema «Per dolor a la joia», usat per Torres (Prats 1992: 27).

Inspirat segurament en aquest aniversari però publicat l'any següent, Marçal Subiràs (1993) dedica un sòlid article a la relació que ens ocupa. Es tracta d'un dels més específics de tota la bibliografia recollida.

Subiràs no dubta a afirmar que «un dels símbols més utilitzats per Torres en els seus poemes és el de la música. La música té una presència constant al llarg de tota la seua obra tal com tindrem ocasió de veure més endavant» (1993: 95). Efectivament l'autor repassa, en primer lloc, aquest simbolisme —certament extraordinari— de la música en la poesia del nostre protagonista. En segon lloc menciona novament les il·lustracions musicals abans al·ludides i ens proposa, al capdavant, fer un passeig per la temàtica musical dins l'obra de Torres. Aquesta panoràmica abraça títols de composicions, compositors, instruments musicals, formes musicals, llocs relacionats amb la música, etc.⁹⁶ L'autor assenyalava que la música actua com a motiu simbòlic polivalent, que estableix diferents estadis del «món del jo», com una mena de *leitmotif*, i representa l'ànima del poeta i els seus moviments. Sempre, però, es tracta d'una perspectiva filològica exempta de mirada musicològica, i és aquesta, precisament, la que cal abordar. Un nou article breu de Montserrat Badia continua aquest camí, assenyalant que «la música és present al llarg de tota la seva obra, ja que en la majoria de les poesies hi ha una referència o altra» i, citant Joan Sales, afegeix que les estrofes de Torres «són d'una música alada i melangiosa que expressa admirablement els estats d'esperit més difícils de dir» (1993, 118). Finalment, alguns treballs de Pàmies (1993) transiten igualment aquest camí ben traçat.

L'any 1993 veuen la llum dues publicacions més, importants per al tema que tractem i conseqüència directa de l'aniversari de l'any anterior, com també un dels monogràfics de la revista *URC*. La primera d'aquestes és el recull d'homenatge *Màrius Torres en el record*, publicat per l'Abadia de Montserrat, amb més de cinquanta col·laboracions, algunes amb aportacions documentals inèdites. Dins d'aquesta cinquantena de textos breus, en destaquen dos per la seua vinculació directa amb la música. El primer, molt curt certament, fa referència a aspectes reeixits de la poesia torresiana (CERDÀ: 1993). El segon, una mica més extens i d'aspiracions més poètiques, ens mostra, il·lustrant-nos amb alguns exemples concrets, el món sonor «d'ocells lluminosos i violats» de Torres, on la música «crea

⁹⁶ Aquest aspecte temàtic també el trobarem en la narrativa del poeta lleidatà, escassa, però existent (Subiràs 1993:103).

un món paral·lel a la natura» (PUJALS: 1993, 196). La segona aportació, tot compartint any i editorial, és un nou estudi de Mercè Boixareu. Amb el títol *Lectures de Carles Riba i Màrius Torres*, aprofitant una sèrie d'aniversaris coincidents, Boixareu dedica un capítol de la publicació a la relació entre poesia i música en el poeta lleidatà. Tot i que es tracta d'una mena de *reexposició* d'idees i interpretacions ja expressades en altres treballs anteriors, l'autora centra en aquesta ocasió les seues paraules en el vincle espiritual, transcendent i religiós de la música en l'obra de Torres. Es tracta, doncs, d'una mena «d'endinsament interior», de «somni voluptuós» o «d'enlairament envers el misteri de l'infinit i del Més Enllà» que, valent-se de la immaterialitat de la música, la convertirà en «la referència més adequada de la divinitat i la imatge que millor expressa el sentiment de la transcendència» (BOIXAREU: 1993, 102). El monogràfic de la revista *URC*, per la seua banda, presenta un caràcter miscel·lani dins del qual ens interessa ressaltar l'aproximació de M. Àngels Anglada amb el títol diàfan de «La música a la poesia de Màrius Torres» (1993), un nou passeig per algunes de les seues poesies amb referències musicals.

Un comentari i l'anàlisi d'un altre poema de Torres és el contingut central d'una nova aportació de Montserrat Badia pocs mesos després. El fet que un dels poemes utilitzats per l'autora siga «Sonata da chiesa», en justifica plenament la inclusió en aquest recorregut bibliogràfic (BADIA: 1994-1995, 73-75). La formació del poeta a través de la seua pròpia poesia, una predisposició natural que esdevindrà quasi una línia preestablerta del destí —evidentment amb molts comentaris i valoracions de la presència musical—, és el pressupòsit del que es val Margarida Prats (1994-1995) per al seu nou paper: una mirada diferent de la música dins la poesia de Màrius Torres, i també (per què no a l'inrevés, en un cas tan clar com aquest?) de la poesia dins la seua música. Ferran Carbó (1995) proposa molt poc després una interpretació des d'una posició més musicològica del poema «Couperin, a l'hivern». O, potser millor dit: una interpretació on la música és el punt d'inici del discurs analític. En aquest sentit, presenta associacions visuals amb el teclat del clavecí i la mètrica del poema, valora sensacions des del punt de vista de l'interpret musical o vincula la figura de l'ocell del poema amb el del títol d'una composició del músic barroc (CARBÓ: 1995, 157).

Tres anys després, Jordi Pàmies (1998) fa una nova aportació a aquest panorama bibliogràfic, cada vegada més nodrit, amb un estudi que mostra relacions entre el món musical de García Lorca i el del nostre poeta. Relacionada transversalment amb la música, la fascinació per Itàlia i França és també motiu d'estudi. El viatge del jove Màrius Torres acompanyat d'un seguit de futurs metges, va tenir lloc a l'hivern de 1933. Van visitar Niça, Gènova, Florència, Milà, Domodossola i, fins i tot, Brigue, Ginebra, Troyes, París, Vichy i Nîmes. En la memòria del viatge, redactada col·lectivament però amb una participació particularment activa de Torres, es fa referència al caràcter de les diferents ciutats visitades. Hi destaca sobre els altres el qualificatiu de «ciutat de caliu popular i democràtic» que Torres va atorgar a Florència, i que tindrà repercussió en els denominats poemes italians del poeta: una visió contemplativa del Ponte Vecchio i el record d'un Maquiavel humanitzat (PANYELLA: 2000, 61).

Gràcies a la llavor d'alguns cantants de l'àmbit lingüístic del català, genèricament agrupats al voltant de la denominada *Nova Cançó* a partir de la dècada dels seixanta —entre els quals destaca Lluís Llach—, l'obra del poeta lleidatà va augmentar considerablement la difusió entre el gran públic. En aquest sentit i dins d'una estratègia compositiva que no era tan nova com suggeria la denominació, moltes de les poesies dels autors de tota la història de la lírica catalana eren musicats pels cantants d'aquest moviment (BORJA: 2007, 173). Alguns treballs, com ara el de Garcia-Soler (1974, 62-63) incideixen en aquest aspecte concret, i aporten dades complementàries per a un estudi general de la incidència dels poemes de Torres en el conjunt d'aquestes cançons, que al llarg dels 90 s'amplia amb propostes d'altres cantautors dels Països Catalans. Diversos especialistes se'n fan ressò en revistes com *Serra d'Or* (LLORCA: 1994; PUJADÓ: 1997, 1998a, 1998b). Cal assenyalar la recent incorporació a aquesta nòmina dels treballs discogràfics de Meritxell Gené (PUJADÓ: 2008).

Amb motiu de la cessió del llegat per part de la família del poeta a la Universitat de Lleida i a la Biblioteca Pública, l'any 2002 es realitza un nou monogràfic en URC. En l'abundant correspondència de Torres, inèdita en gran part i que en aquest moment entra a formar part de l'esmentat llegat, també hi trobem referències musicals directes. En

aquest sentit cal destacar l'estudi de Glòria Guiteras al voltant del corpus epistolar (2002). L'avinentesa de les dates pel que fa al centenari del naixement de Torres (2010) impulsa novament l'activitat editorial. Al llarg d'aquest vertader Any Màrius Torres, apareix a la terra del poeta — i amb la garantia de la Universitat de Lleida i la seua Càtedra i Aula Màrius Torres al darrere— la nova edició de la seua poesia a cura de Margarida Prats, abans esmentada, que presenta un munt de novetats significatives pel que fa a continguts i criteris d'ordenació. Joaquim Rabaseda (2010) publica el seu treball *I abans del poema, una música* amb algunes novetats i Vicenç Llorca (2010) aborda una nova aproximació, molt breu i farcida de llocs comuns, això sí, a l'univers musical de Torres. També trobem la publicació de nous escrits del mateix Torres, fonamentalment articles per a la premsa —i les valuoses crítiques musicals— a més de nova correspondència: són documents editats per Jordi Julià i Pere Ballart amb el suggeridor títol *Les coses tal com són* (Torres 2011). Es tracta dels mateixos autors que ens havien plantejar uns anys abans «una lectura semiòtica de la poesia» (BOU: 2009, 111).

El I Simposi Màrius Torres ens deixa, finalment, la publicació de les actes (2011) i la presentació del número 34 de la revista de poesia *RevistAtlántica*, que conté un altre monogràfic dedicat íntegrament al poeta lleidatà. Al juny de 2012, per acabar, l'equip coordinador de l'obra completa de Màrius Torres i els seus col·laboradors vam tenir el primer intercanvi d'impressions sobre el projecte editorial.

3. LA POESIA EN LA MÚSICA DE TORRES

Tal com va quedar establert en el «Seminari sobre l'edició d'obres completes: el cas de Màrius Torres», a la Universitat de Lleida, al juny de 2012, dins del treball d'edició i d'anàlisi de les partitures musicals del poeta (cosa que constitueix una de les aportacions originals de l'obra completa que es planteja), l'estudi del llegat de partitures torresianes no solament tractarà els aspectes estrictament musicals (harmonia, melodia, influències, etc.) sinó també, sempre des del punt de vista musicològic, el paper de la música dins la poesia del gran poeta de Lleida. Cal atendre també els seus escrits i les crítiques periodístiques, i extreure algunes conclusions de la correspondència, digitalitzada quasi en la seua totalitat

a hores d'ara, la qual cosa aportarà, a més, una perspectiva poc sovintejada pels estudiosos de la música. Amb tot, encara que el corpus musical estricte és molt reduït, per a l'edició es faran servir materials transversals que situen l'obra compositiva i musical del poeta en el seu context, com ara les biografies de compositors o les edicions de les poesies musicades per Torres que es troben entre les seues lectures al sanatori de Puig d'Olena.⁹⁷

Una de les primeres dificultats que trobem, però, és el fet que el llegat, amb criteris clarament erronis, apareix dividit en dues parts i es conserva en dos espais diferents, cosa que fa més complicat l'accés, més confusa la valoració en conjunt i més probables les pèrdues i/o errors. Tal com queda reflectit en els inventaris publicats (GUITERAS & LARIOS: 2002; TORT: 2002) el llegat familiar de Torres inclou composicions musicals generades per la seua obra poètica a més d'altres del mateix poeta. Entre les primeres trobem —a l'Espai Màrius Torres de la Biblioteca Municipal de Lleida— còpies autògrafes del poema de Verlaine, el primer vers del qual s'inicia amb «Les sanglots long» («Chanson d'automne», de *Poèmes saturniens*). En rigor, es tracta de l'única cançó musicada per Màrius, tot i que trobem altres exemples de música que acompanya el text, com ara el de Jofré Rudel amb el títol «Lanquan li jorn», la qual cosa ens pot fer pensar en una lectura musicada (BOIXAREU: 1968, 257-266; 1993: 93-95).

Aquest aspecte concret queda una mica més clar si consultem el conjunt bibliogràfic de l'autor al sanatori, dipositat a la Biblioteca d'Humanitats de la Universitat de Lleida, on trobem la curiosa publicació anomenada *Audicions de lieder* (1938) que ens situa en una pràctica musical —sembla que no extraordinària— a la Barcelona de la guerra, tenint com a teló de fons la Direcció General de Radiodifusió. També sabem que, pel que sembla, aquestes audicions poètiques amb acompanyament musical es feien al Mas Blanc, on Torres va passar les llargues estones dels seus darrers moments, i on va practicar el piano i la compo-

⁹⁷ En la biblioteca del sanatori hi ha varies edicions de poesia de la editorial Yunke amb selecció, traducció i pròleg de Martí de Riquer. Destaquen les de Bernatz de Ventadorn (1940) i Ausiàs March (1941).

sició, a més d'aprofundir en els seus estudis musicals de caire teòric (BOIXAREU: 1993, 94). Quant a les partitures per a piano impreses (12 en total, incloent-hi, entre altres, Bach, Chopin, Schumann o Debussy), cal assenyalar que en algunes trobem anotacions, digitacions i interpretacions, detalls concrets que han estat comentats en alguns dels estudis més recents (RABASEDA: 2010). Pel que fa a les partitures, concretament, trobem dos tipus de materials: originals i fotocòpies. Tots són en qualsevol cas manuscrits, però si fem un estudi comparatiu de l'escriptura musical, podem afirmar que no tots són autògrafs de Torres. En el primer grup trobem les cançons sobre textos de Bernat de Ventadorn (no hi queda clar el seu text), Pèire Cardenal, Jofré Rudel i Paul Verlaine, que han estat enregistrades a finals dels anys 80 amb algunes esmenes i petits canvis.⁹⁸ Igualment trobem fins a quatre documents que podem catalogar com a esborranys de manuscrits o exercicis pianístics, alguns amb la concurrència de la veu. Pel que fa a les fotocòpies, els materials es repeteixen en els dos espais, tot i que presenten algunes diferències petites que reclamen un estudi amb major profunditat.

Pel que respecta a les composicions de caire simfònic que ha inspirat o generat l'obra poètica de Torres, en aquest espai trobem l'esmentada edició de *Set poesies* amb música de Josep Prenafeta (1992) —també present a l'Espai Torres—, *Dos evocacions* (1992) de Jordi Cervelló, *Poemes de Marius Torres* (1994) de Carles Guinovart, *7 poemes musicats* de Rosa Ribas i tres cançons més de Joaquim Rabaseda (GUITERAS & LARIOS: 2002, 74). D'aquest darrer compositor també apareixen en el llegat noves o revisades harmonitzacions dels manuscrits de Torres per a cor mixt (1996-1997) que no van ser recollides en el llistat de 2002.

4. A TALL DE CONCLUSIONS

És difícil treure unes conclusions d'aquesta breu aproximació a la bibliografia que tracta de prop el tema de la música. Es tracta d'una necessària revisió dels diferents materials, certament heterogenis, i d'una mena de presentació de l'estat de la qüestió a hores d'ara. El que sí que podem plantejar és un full de ruta per a seguir des d'aquest moment. Cal,

⁹⁸ En aquest context podem incloure els treballs discogràfics de M. Rosa Ribas (1987).

en primer lloc, aproximar-se a la música —en totes les seues formes— dins l'obra de Màrius Torres des d'un punt de vista musicològic, complementant la visió filològica dels treballs actuals i, a més, dotant-la de tot el contingut contextual possible (anàlisi de la música derivada, de la música pròpia, de les influències musicals en les dues, etc.). D'altra banda, cal preparar l'edició crítica de les partitures manuscrites conservades, tot incloent-hi les possibles manipulacions o canvis que han sofert al llarg dels anys, atenent el caràcter evolutiu dels materials. Finalment, a la vista del corpus original, cal valorar la possible reconstrucció dels materials incomplets i els esborranys.

A més de la importància intrínseca que representa l'edició completa de les seues obres, aquesta intervenció és, sens dubte, necessària per a complementar els treballs que tracten de l'aspecte musical en Màrius Torres —interessants alhora que pioners— i que ens han ofert alguns dels estudiosos més significatius del poeta lleidatà. Es tracta, però, d'estudis filològics i no d'estudis de temàtica musical des de la mirada del musicòleg, amb una vocació clara de complementarietat amb els anteriors i una marcada visió interdisciplinària. Aquesta és la línia de treball que proposem, que en el cas concret que ens ocupa, pensem que és, per dir-ho clar i ras, l'única possible per les característiques i peculiaritats de Màrius Torres. Cal, doncs, posar en ordre tot el material dispers o menys estudiat del poeta, entre el qual es troba el musical. Cal fer-ho, a més, en totes les seues diferents vessants: lèxic, estructura, forma, influències, lectura i pràctica musical, manuscrits amb música, cançons o il·lustracions musicals originals, esborranys, exercicis, etc. Certament queda molt per fer en aquest terreny, el qual, com sabem, no és un camí gaire transitat. Serà un trajecte difícil, no exempt de dificultats, però indubtablement ple de satisfaccions.

BIBLIOGRAFIA

- ALEGRET, Joan (2003): «Lectura personal dels tanka de Màrius Torres», en Marie-Claire Zimmermann i Anne Charlon (ed.), *Actes del Dotzè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes*, vol. 1, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 197-210.

- ANGLADA, M. Àngels (1993): «La música a la poesia de Màrius Torres», *URC: monografies literàries de Ponent*, núm. 7 (primavera de 1993), p. 82-87.
- APARICIO, Mariola (1998): «Poesia i brevetat: notes sobre la tanka en la poesia catalana del segle XX», en V. Alonso, A. Bernal i C. Gregori, *Actes del Primer Simposi Internacional de Narrativa Breu*, Barcelona, Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana - Abadia de Montserrat, p. 197-214.
- BADIA, Montserrat (1983): *Estudi lingüístic de la metàfora en Màrius Torres*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- (1985): «Comparacions i metàfores en un poema de Màrius Torres», en Narcís Garolera (ed.), *Anàlisis i comentaris de textos literaris catalans*, Barcelona, Curial, p. 179-200.
- (1987): «Algunes observacions sobre els diferents tipus de poesies en Màrius Torres», en *Estudis de llengua i Literatura catalanes XIV, Miscel·lània Antoni M. Badia i Margarit 6*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 367-386.
- (1993): «El llenguatge poètic de Màrius Torres», *Revista de Catalunya*, núm. 78 (octubre de 1993), p. 113-119.
- (1994-1995): «La Metàfora en la poètica de Màrius Torres: anàlisi i comentari d'una de les seves poesies», *Llengua & Literatura*, núm. 6, p. 71-88.
- BOIXAREU, Mercè (1968): *Vida i obra de Màrius Torres*, Barcelona, Selecta.
- (1993): *Lectures de Carles Riba i Màrius Torres*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- BORJA, Joan (2007): «Les fonts tradicionals de la Nova Cançó», en Caterina Valriu i Jaume Giscafrè (ed.), *La poesia oral: gèneres, funcionalitat i pervivència*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- BORRELL, Josep (1985): «Màrius Torres: a propòsit de Lorelei», en Narcís Garolera (ed.), *Anàlisis i comentaris de textos literaris catalans*, Barcelona, Curial, p. 83-92.

- BOU, Enric (ed.) (2000): *Nou Diccionari 62 de la Literatura Catalana*, Barcelona, Ed. 62.
- (2009): *Panorama crític de la literatura catalana. VI, Segle XX, De la postguerra a l'actualitat*, Barcelona, Vicens Vives.
- BROCH, Àlex (ed.) (2008): *Diccionari de la Literatura Catalana*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana.
- CERDÀ, Mariàngela (1993): «Sonoritats i silencis», en Carles Albesa, Jordi Mir i Maria Isabel Pijoan (ed.), *Màrius Torres en el record. Recull d'homenatge*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 75-79.
- FUSTER, Joan (1956): *La poesia catalana*, Mallorca, Moll.
- (1971): *Literatura catalana contemporània*, Barcelona, Curial.
- GARCIA-SOLER, Jordi (1974): «...I la cançó, al vent», *Serra d'Or*, núm. 173 (febrer de 1974), p. 62-63.
- GIMFERRER, Pere (1981): «Pròleg», en Màrius Torres, *Poesies*, Barcelona, Ariel.
- GUITERAS, Glòria (2002): «De l'epistolari contingut en el llegat: una aproximació», *URC. Revista literària*, núm. 17 (2002), p. 100-106.
- GUITERAS, Glòria i Montse LARIOS (2002): «Inventari Universitat de Lleida», *URC. Revista literària*, núm. 17 (2002), p. 60-76.
- HERRERA, Lluís-Marc (2011): «Context musical a la Lleida de Màrius Torres», en Joan Ramon Veny-Mesquida (ed.), *I Simposi Màrius Torres*, Lleida, Pagès, p. 47-73.
- LLORCA, Vicenç (1994): «Els Poetes ben tesats», *Serra d'Or*, núm. 412 (abril de 1994), p. 24.
- (2010): «Màrius Torres: Quan la música comença», *Revista de Catalunya*, núm. 263 (juliol-agost de 2010), p.17-23.
- MANENT, Albert (1993): «Recepció de l'obra de Màrius Torres (1950-1975)», *URC*, núm. 7, p. 24-31.
- MOLAS, Joaquim (1987): *Història de la literatura catalana*, vol. 10, Barcelona, Ariel, p. 327-333.
- PÀMIES, Jordi (1982): «Temes principals en la poesia de Màrius Torres», *Reduccions, Revista de Poesia*, núm. 16 (maig de 1982), p. 71-90.

- (1992a): «Mozart», *Reduccions, Revista de Poesia*, núm. 55 (setembre de 1992), p. 9-13.
- (1992b): «Una veu profètica», *Serra d'Or*, núm. 396 (desembre de 1992), p. 25-26.
- (1993): «Temas y símbolos en la poesía de Màrius Torres», *Catalonia*, núm. 32 (1993), p. 40-41.
- (1998): «Federico García Lorca i Màrius Torres», *URC: monografies literàries de Ponent*, núm. 13 (1998), p. 98-103.
- PANYELLA, Vinyet (2000): «El viatge a Itàlia. El pas d'artistes i escriptors catalans», *Serra d'Or*, núm. 487-488 (juliol-agost 2000), p. 57-61.
- PRATS, Margarida (1986): *Màrius Torres: l'home i el poeta*, Barcelona, Mall.
- (1992): *Invitació a Màrius Torres*, Lleida, Ajuntament de Lleida.
- (1993): «Recepció de l'obra de Màrius Torres (1940-1950)», *URC*, núm. 7 (1993), p. 13-22.
- (1994-1995): «Màrius Torres: la poesia com a destí. (Notes sobre el procés de formació del poeta líric)», *Llengua & Literatura*, núm. 6 (1994-1995), p. 89-132.
- (2008): *Màrius Torres. Del poeta al lector*, Lleida, Pagès.
- PUJADÓ, Miquel (1997): «Especial discografia catalana recent», *Serra d'Or*, núm. 451-452 (juliol-agost de 1997), p. 87-90.
- (1998a) «Ribalta, l'intermitent», *Serra d'Or*, núm. 463-464 (juliol-agost de 1998), p. 68-69.
- (1998b): «La Fosca, 'Domini fosc'», *Serra d'Or*, núm. 465 (setembre de 1998), p. 57-58.
- (2008) «Meritxell Gené, "Inesperadament"», *Serra d'Or*, núm. 582 (juny de 2008), p. 78.
- PUJALS, Joan Maria (1993): «Màrius Torres i la música», en Carles Albesa, Jordi Mir i Maria Isabel Pijoan (ed.), *Màrius Torres en el record. Recull d'homenatge*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 191-196.
- Quaderns de Ponent. Revista de llengua i literatura*, núm. 3-4 (1983).

- RABASEDA, Joaquim (2010): «I abans del poema, una música», *L'Avenç*, núm. 353 (gener de 2010), p. 68-69.
- RIPOLL, José Ramón (2011): «La música intemporal de Màrius Torres (presentació del nº 34 de *RevistAtlántica* de poesia, dedicada a Màrius Torres)», en Joan Ramon Veny-Mesquida, *I Simposi Màrius Torres*, Lleida, Pagès, p. 199-212.
- SUBIRÀS, Marçal (1993): «Marius Torres i la música», *Estudis de llengua i Literatura catalanes XXV, Miscel·lània Jordi Carbonell 5*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 95-112.
- TORRES, Màrius (1981): *Poesies*, Barcelona, Ariel.
- (2010): *Poesies de Màrius Torres*, Lleida, Pagès [a cura de Margarida Prats].
- (2011): *Les coses tal com són*, Barcelona, Acontravent [a cura de Jordi Julià i Pere Ballart].
- TORT, Josep (2002): «Inventari Biblioteca Pública de Lleida», *URC. Revista literària*, núm. 17 (2002), p. 78-87.
- URC. *Monografies literàries de Ponent*, núm. 7 (1993).
- URC. *Revista literària*, núm. 17 (2002).
- VALLVERDÚ, Josep (1980): *De Morera i Galicia a Guillem Viladot*, Lleida, Dilagro.